

Sofistlerin Epistemolojideki Yeri ve Önemi

Çiğdem Yıldızdöken*

ORCID / 0000-0002-3225-6727

Öz

Bu çalışmada, sofistlerin bilgi anlayışının, epistemolojideki yerlerinin ne olduğu ele alınmaya çalışılmıştır. Onların epistemolojideki yerleri belirlenirken, öncelikle hangi gerekçelerle ortaya çıktıkları, dönemlerinin siyasal kültürel koşulları göz önünde bulundurularak bilginin imkânı ve sınırları, bilgiye ulaşmada kullanılacak kaynağın ne olduğu, doğruluğun ölçütünün ne olacağı tartışılmıştır.

Çalışmadaki sorun, sofistlerin bilginin kaynağını duyum bilgisine dayandırmaları sonucuyla fenomenalizmin ve şüpheciliğin sıkı birer savunucuları olarak bilgide

rölativizme neden olmalarıyla ortaya çıkan problemlerdir. Bu problemler, sadece mutlak bilginin reddi değil aynı zamanda evrensel oldukları kabul edilen değerler sisteminin de reddi olmaktadır. Sofistler, evrensel, mutlak bilginin olamayacağını ve tümel bir ahlaki norm olmayacağını eleştirel, şüphe eden bir zihniyetle savunmuşlardır. Onların evrensel bir norm ya da bilgi olamayacağını savunmalarının temelinde yatan şey ise onlardan evvel aristokratik Grek kültüründe kabul edilen ve kalıtsal olduğuna inanılan physis ve nomos arasında, tercihlerini nomos/thesei'den yana yapmalarındır. Burada, konulmuş olan thesei'in savunulması zihinde doğuştan getirilen ideler olmadığının kabulü anlamına gelmektedir. Sofistlerle birlikte karşımızda duran bu 'yeni insan' kendi kaderini Tanrıların ellerine teslim etmeyen, varoluşunu bizzat kendisi oluşturan 'aydınlanmış insan'dır. Dolayısıyla, siyaset, din, ahlak ve sanat insanların elindedir.

Bu anlamda, 'yeni insan' yaratımıyla Sofistlerle birlikte felsefenin yönünün de değiştiğini anlıyoruz. Çünkü yeni bir insan anlayışı, yeni bir varlık ve bilgi anlayışı demektir.

* Araş.Gör.Dr., Kastamonu Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü,
cyildizdoken@kastamonu.edu.tr

Anahtar Kavramlar: Physis,
Nomos, İnsan, Duyu, Bilgi, Akıl

The Importance And Place Of The Sophists In The Epistemology

Çiğdem Yıldızdöken**

ORCID / 0000-0002-3225-6727

Abstract

In this study it is attempted to deal with sophists' mind of knowledge in the epistemology. While their location in the epistemology is determined it is discussed firstly for what reasons and the political cultural conditions of possibility of knowledge, limits what is the source of information to use, what will be the measure of accuracy.

Problem in study are issues emerging from relativism in the knowledge which cause to sophists as tight advocate of phenomenology and skepticism. This, it is result in that sophists base on the sensory of the source of

knowledge. These problems are not only the rejection of absolute knowledge but also the rejection of the accepted system of universal values. The sophists defends on would not be universal, absolute knowledge and a universal moral norm with a mind that criticized, doubted. What lies at the heart of their defense of being a universal norm or information is that they prefer the nomos / these to physis and nomos, which are believed to be accepted and inherited in the aristocratic Greek culture before them Here, the defense of thesei as things implies the assumption that there are no inherited idea in the mind. This 'new man' standing with the sophists is an 'enlightened person' who does not surrender his own destiny to the hands of the gods. Therefore, politics, religion, morality and art are in the hands of people.

In this sense, we understand that the creation of 'new man' has changed the direction of philosophy with the sophists. Because a new understanding of person means a new understanding of being and information.

Keywords: Physis, Nomos, Human Being, Sense, Knowledge, Reason

** Research assistant,
cyildizdoken@kastamonu.edu.tr

Giriş

Sofistler, MÖ. 5.yy Atinasında yeni bir kültür tarzının ya da idealinin temsilcileri olarak demokrasinin sağladığı olanaklardan yararlanarak daha önce ortaya çıkmış felsefi anlayışların yetersizliklerini ve çelişkilerini öne sürüp yeni bir felsefi etkinlik başlatmışlardır. Bu felsefi etkinlik erken dönem doğa düşünürlerinin öne sürdüğü gibi nesnenin nihai ilkelerini bulmaya yönelik köken sorunu üzerine araştırma olmayıp insandan hareketle onun algılayışının, deneyimlerinin göz önünde bulundurulduğu ve bu algılayışlardan ve deneyimlerden olan ahlaki, siyasi, hukuki, dini ilkeler üzerine düşünüldüğü bir etkinliğe dönüşmüştür. Artık bilgi doğadan değil, öznenin hareketle elde edilen bir bilme sürecini beraberinde getirmiştir. Sofistlerle birlikte bilgi, *teoria*'dan *praksis*'e inerek halk meclislerinde (*ekklesia*) kurul toplantılarında, çarşı, pazar yerlerinde (*agora*), halk mahkemelerinde (*heliaia*) yerini almıştır. Bu yeni eğitimciler yeni oluşan siyasal, sosyal ve kültürel düzende öncelikle pratik bilgi ihtiyacını gidermek üzere 'başarılı bir yurttaş yetiştirmek' kaygısıyla belli bir ücret

karşılığında dersler veren 'gezici öğretmenler' misyonunu oluşturmuşlardır. Bu anlamda sofistler Avrupa'nın ilk profesyonel eğitimcileri olarak kabul edilir.¹ Sofistlerin en büyük hizmeti gençlerin sistematik eğitimini temellendirerek Grek düşüncesinin insana yönelmesi olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla onlar öznenin duyularından yola çıkarak bilgiye ulaşma çabası içinde kalarak, özneye aşkın bir gerçekliğin olmadığını savunup, rasyonalizme karşı tavır almışlardır. Sofistik anlayışa göre bilgi öznenin duyuları alanında ancak elde edilebilir. Bu anlamda insan ancak duyumsadığını bilebilir. Onların bilgi kaynağı hususunda ampirizmin savunucuları olmaları, onları şüphecilğe ve bilgide göreceliğe sürükleyerek nihayetinde Gorgias'ın bilginin imkânını reddedip nihilizmi oluşturmasına kapı aralayacaktır.

Bu bağlamda çalışmamızın konusu olan sofistlerin bilgi anlayışını anlayabilmek ve sorunlarını fark edebilmek amacıyla, onların nasıl ortaya çıktığı dönemlerinin sosyal, siyasal ve kültürel oluşumlarıyla ele alınacaktır. Bu doğrultuda felsefenin konusunun doğadan

¹ Richard Tarnas, Batı Düşünce Tarihi I, Çev. Yusuf Kaplan, Külliyat Yayınları, İstanbul 2013, s. 59.

insana nasıl dönüştüğüne değinilecek, dönemlerinin kaygılarıyla eğitici olarak ortaya çıkan sofist olarak adlandırılan bu kişilerin anıldıkları 'sofist' teriminin ne anlama geldiği araştırılarak nihayet onların bilgi anlayışları ampirizm (deneycilik), fenomenalizm, şüphecilik ve nihilizm (hiççilik) bağlamlarında değerlendirilecektir.

1.Sofistlerin Ortaya Çıkış Koşulları: Çağın Çocuğu Olarak Sofistler

Bir felsefi geleneği anlamak her şeyden evvel felsefi geleneğin yeşerdiği dönemdeki tarihsel olayları, toplumsal, kültürel, siyasal oluşumları ele almayı gerektirir. Çünkü salt bir öğreti, düşünce ve felsefe yoktur. Bu anlamda da bir felsefe sorununu anlayabilmek ve bu soruya ilişkin yanıt denemesine girişmek öncelikle tarihsel bir tavrı gerekliler. Bu anlamda çalışmamızın esas konusu olan sofistlerin bilgi anlayışını anlayabilmek için öncelikle onların çağının koşullarını göz önünde bulundurarak tarihsel bir tavırla bakmakta yarar olacaktır.

Sofistlerin ortaya çıkışında etkili olan bir neden, Atina'nın geçirmiş

olduğu iki savaşın² sonuçları ve tarihte ilk bilinen doğrudan demokrasinin MÖ. 5. yy. Atina'sında ortaya çıktığı felsefe-dışı etkenler olup, diğeri ise felsefenin konusunun doğadan insana yüzünü çevirdiği bu anlamda insanı ve insanla ilgili sorunları konu alan felsefi nedenler olmak üzere iki kıstas bulunmaktadır.

Öyle ki Pers savaşlarıyla Atina'nın Perslere karşı kazandığı zafer onu tarihinde hiçbir zaman yaşayamadığı görkemliliğe ulaştırmıştır. Pers savaşı yıllarında kurulan Delos deniz birliğinin hazinesi olası bir pers tehlikesinden korunmak için Atina'ya aktarılmış ve bu hazine sadece donanmanın bakımı için değil Pers savaşlarında iki kez tahrip edilen Atina'nın onarılmasında ve görkemli bir yapı haline getirilmesinde kullanılmıştır. Özellikle bir siyaset adamı olan fakat kahramanlık ideali bağlamında aynı zamanda partiler üstü bir nitelik taşıyan, Atina'nın iç ve dış siyasetine önemli bir rol oynayan Perikles döneminde Akropolis görkemli bir yapı olarak inşa edilmiş ve Atina adeta ikinci bir Hellas olmuştur. Bu durum

²MÖ.491-449 yılları arasında olan Persler ve Hellenlerle yapılan Pers savaşları ve MÖ.431-404 yılları arasında Atinalılar ve Spartalılarla yapılan Peloponnesos savaşlarıdır.

Atina'ya ekonomik ve kültürel açıdan artı değer olarak geri gelmiş, Atina ticarete ileri seviyeye ulaşarak rakiplerini geride bırakmıştır. Bu anlamda Perikles çağı Greklerin kültürel yaratıcılığının zirve noktasına ulaştığı bir çağ olarak bir Atinalının kendi içinde sahip olduğu aklının ve gücünün farkına varmasını sağlamıştır.³ Atina artık zaferini göstererek kendisini Hellen polislerinin⁴ lideri kılmış emperyalist bir politikayla ekonomisini sağlamlaştırarak ticaret ve denizcilik kenti olmuştur.⁵ Atina'nın bir kent merkezi olarak kültürel, siyasal aktivitelere olanak sunması farklı kültürlerin bir araya gelerek diyalogun oluşmasına, yeni bilgilerin öğrenilmesine imkân vererek demokrasinin oluşumu için uygun koşulları bir araya getirmiştir. Atina demokrasisinin en önemli iki özelliği Yunanca transliterasyonu eşitlik olarak ifade edilebilecek *isonomia* ve özgürlük olarak ifade edilebilecek *eleutheria* ilkeleridir. Özgürlüğün en önemli yanı kamusal alanda her vatandaşın politik toplantılarda muhatabı olan vatandaşlara hitap edebilme ve özel alanda da her vatandaşın

düşüncesini ifade edebilme anlamını içeren konuşma özgürlüğünün (*parrhesia*) olmasıdır Hellenlerin *isonomia* anlayışı, özgürlük anlayışıyla bir bütünlük arz etmektedir. *Isonomia*'nın biri politikada eşitlik,⁶ diğeri konuşmada eşitlik olmak üzere iki dayanağı bulunmaktadır.⁷ Demokrasinin her bir *polites*'e sunduğu eşitlik ve özgürlük eleştirel düşüncenin de oluşumunu sağlamıştır. Bu doğrultuda demokrasinin çok sesliliği ve eşitlik idealleri bireyciliği beraberinde getirmiştir.

Artık bir Atinalının demokratik yönetimde meclislerde, mahkemelerde özgürce kendini savunma hakkı söz konusu olmuş ve bir yurttaşın kendini ifade edebilmesi, gerek mahkemelerde davanın kazanılmasına yönelik olarak gerekse meclislerde fikri kabul ettirmek için ikna etme sanatı olarak retoriğin önem kazanmasına sebebiyet vermiştir. Bu anlamda sofistler, Atina demokrasisinin ihtiyacını karşılamak için yöntem olarak retoriği kullanmışlardır. Onlar

³ Tarnas, agm, s. 56.

⁴ Hellen polislerinden önde gelenleri Atina, Sparta, Argos Korinthos ve Thebai'dir.

⁵ Alaeddin Şenel, Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne, AÜSBF Yayınları, Ankara 1970, s. 245.

⁶ Politikada eşitlik, kanun önünde eşitlik demektir. 'Kata tous nomous'. Bkz. Simon Homblower And Antony Spawforth, The Oxford Classical Dictionary, 3. Edition, Oxford University Pres., Oxford New York 1996, s. 451, Karş. Herodotos, Herodot Tarihi, Çev. Müntekim Ökmen-Azra Erhat, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, 5.78

⁷ Homblower, agm, s.451.

için, kalabalık halk meclislerinde halkı ikna etmek, bilgileri onlara öğretmek ve onlar tarafından gerçekleştirilebilecek olan aklın yönetimini sağlamaktan daha önemlidir. İkna, meclislerde, savunmada, verilen kararı etkilemede etki sahibi olmasından ötürü, sofist bu etkiyi dinleyicileri kendisine çekebilmek için kullanılmıştır.⁸ Retorikte sofizm, hatibin her şey üzerinde söz söyleyebileceği, istediği konu üzerinde herkesten ziyade insanları, bir aradayken inandırabilme misyonuna sahiptir. Retorikte retor'un söylevini gerçek koşullarda kompozisyona aktardığı anlatımın peşinden kanıtlanma unsurları gelir ki, bu da ikna etmenin sanatlı ve sanatlı olmayan olmak üzere iki bölümünü oluşturur. Burada retorun her konuda kendi kişisel özellikleri bulunur. Bu noktada retorüğün *episteme* ile bir arada öne sürülmesi dikkat çekicidir.

Bu bağlamda aristokratik kültürün yerini demokratik düşüncenin almasında vatandaşlara bu yeni kültürü ve etkilerini aktaracak olan kişiler olarak ortaya çıkan sofistler, retorikle aristokratik fikrin değerlerini de uzaklaştırma amacı içinde retorüğü kullanarak aristokratik kurumların aristokratik yasaların, tanrısal, evrensel, değişmez şeyler olmadıklarını göstermişlerdir. Bu

da aristokrasinin en iyi, tanrısal, değişmez, en doğru yönetim biçimi olduğuna ilişkin inancın sarsılması anlamına gelecektir. Aristokratik değerlerin yasalaştığı *nomosların* değersizliğinin sofistlerce gösterilmesiyle, yasaların ve sosyal kurumların tanrısal olmadıkları, bunların insanların konsensus anlayışıyla tutarlı, konulmuş olan yasalar olduğu sonucuna ulaşılır. Konulmuş olan aristokratik yasaların böylelikle halk tarafından kaldırılması, yeni yasalar konulması halkın siyasi arenada rol oynamasına yol açmıştır.⁹ Sofistlerin ortaya çıkışında felsefi etkenlerin neler olduğunu belirleyebilmek için ise sofistlerden önceki felsefi sorunların neler olduğuna bakılmalıdır. Tarnas'ın belirttiği üzere erken Sokrates öncesi Grek düşünürleri görece soyut ve hayattan kopuk bir tavır sergilemelerine karşın, sofistlerle birlikte şehrin entelektüel faaliyetleri üstlenilmiş ve felsefe, *teoria*'dan *praxis*'e inerek gündelik hayata hizmet etmiştir. Bu, felsefenin soyut düşünme tarzından somut, realist bakış açısının kazanıldığıının ifadesidir.

Böylece felsefede düşünüş, doğaya, varlığa ve oluşa yönelik düşünüşten hayata ve insana yönelik eleştirel bir analizle gerçekleşen felsefi bir etkinliğe

⁸ Şenel, agm, s.317.

⁹ Şenel, agm, s. 317/318.

bürünmüştür.¹⁰ Bu doğrultuda ilgi odağı, insan ve insanla ilgili olarak beliren alan olarak ahlaka, geleneğe, siyasete, dine, kültüre yönelik meseleler olmuş, fizik ve metafizikle ilgili sorunlar felsefede ikinci plana atılmıştır.¹¹ Zeller'e göre ise sofizm bir uygarlık felsefesi olarak erken dönem düşünürlerinin doğa felsefesinden ayrılır. Sofistliğin konusu birey ve onun meydana getirdiği dil, sanat, şiir siyaset ve ahlaktır. Sorun kültürel ve toplumsal varlık olarak insan'dır. Bu yeni düzenin ürünü olan insan şunu sorgulamaktadır:

Tanrılara tapınmadan özgür insan ile köleler, Hellenler ve barbarlar arasındaki farklılıklara kadar bütün bu nizamlar ve müesseselerin kaynağı doğa (physei) ve dolayısıyla kutsal olup karşı gelmez midir, yoksa adetin (nomo, thesei) husule getirdiği dolayısıyla değişime ve inkişafa tabi şeyler midir?¹²

Bu bağlamda MÖ. 5 yüzyıl Atina'sında yeni değerler politik ve seküler olmuştur. Sofistler bu yeni değerlerin yurttaşlar

tarafından kanıksanmasında önem arz etmişlerdir.¹³ Yaşanan bu gelişmelerle Grek kültürü sofistlerden önce beri gelen mitolojik düşünüş ile sofistlerle süregiden seküler akılcılık arasında orta yolu bulmaya çalışmışlardır.¹⁴ Sofistlerin ortaya koydukları birtakım düşünceler ki bu düşünceler o dönemde sahip olunan insan ve kültür anlayışına, yaşam tarzına yeni bir alternatif ortaya koyma niteliğini barındırmıştır.

Sofistler MÖ. 5.yy aydınlanmasını oluşturmuşlardır. Nasıl ki 18. Yüzyıl aydınlanması akla ve insana vurgu yapmışsa, sofistlerin meydana getirdiği bilimsel-felsefi harekette de mitoslardan *logos* önderliğinde *physis* yerine insana yönelinen, insani kültürel kurumların, dinin siyasetin kısaca bilen ve eyleyen varlık olarak öznenin odak noktası kılındığı anlaşılır.¹⁵ Sofistler insanın yıllarca körü körüne bağlandığı sınırlayıcı geleneğe dayalı olan tutum ve davranışlara olan bağlılığa ilişkin inancı sarsarak akılcı yollarla aydınlanmasının izini sürmüştür. Artık yeni insan akli derinliğe sahip, hitabetiyle ikna edebilme yetisini kazanmış kendisi için en faydalı olan şeyin

¹⁰ Tarnas, agm, s.56.

¹¹ Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi II, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.10.

¹² Eduard Zeller, Grek Felsefesi Tarihi, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 98.

¹³ W.T. Jones, Batı Felsefesi Tarihi I, Çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul 2006, s.98.

¹⁴ Tarnas, agm, s.56.

¹⁵ Arslan, agm, s.9.

ne olacağını keşfeden bir varlık haline gelmiştir.¹⁶ Yeni insan kaderini tanrıların egemenliğinden alarak kendi iradesiyle kaderini belirleyen, beşeri değerlerini ve alışkanlıklarını yaratmanın farkındalığını yaşayan, şüphe eden insana dönüşmüştür.

Oluşan yeni insanın yeni yaşamsal düzeni var olan eğitimin de yetersizliğini gündeme getirmiş, bilhassa demokrasiyle birlikte 'yurttaşlık' ön plana çıkarak, 'başarılı bir yurttaşın nasıl yetişeceği' sorusu eğitimin pratik kaygılarla oluşan eksikliğini gidermek için önem kazanmıştır. Bu ihtiyacı gidermek üzere ortaya çıkan sofistler, belli bir ücret karşılığında retoriğe dayalı pratik ikna, mantık, ahlak, matematik, gramer alanlarında dersler vererek, yeni insana pratik yaşama becerisi kazandırmayı amaç edinmiştir.¹⁷ Bu noktada söz

konusu yeni insan anlayışının oluşumunda ve bu yeni insanın aydınlanmasında öğretici olarak yol gösteren kendilerini sofist olarak adlandıran bu öğreticilerin neler öğrettiklerine ve nasıl bir bilgi anlayışına vakıf olduklarını kavrayabilmek üzere önce, "sofist" kelimesinin anlamına burada yer vermek uygun olacaktır.

1.1.Sophistes kavramı

Sofist terimi Eski Yunanca *Sophistés* (İng. *Sophistry*, Fr. *Sophistique*, Al. *Sophistische*) kelimesinden türemiş, sanat ya da beceriyi öğreten uzman, öğretmen, sanatçı gibi anlamlara gelir. Guthrie'ye göre; sofistler özel yetenekler ve yansız bilgilere sahip yazar ve öğretmenlerdir. Onlar pratik zekâlarıyla sanat ve politika alanlarında yol gösteren

¹⁶ Tarnas, agm, s.62.

¹⁷ Zeller, agm, s. 2001. Eski eğitim sistemindeki eğitimin aristokratik zümrenin bilgi ihtiyacını karşılamaya yönelik olmasına karşılık yeni demokratik yönetimin oluşturduğu düzende artık *demos* 'un varlığının eğitim ihtiyacının karşılanması söz konusu olmuştur. Bu da geniş kitlelerin bilgi ihtiyacını giderecek yeni bir eğitim anlayışı oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkan sofistler, öğretim sistemlerinin merkezine güzel konuşmayı -retorik- almışlardır. Bunun nedeni dönemin sosyal koşulları gereğince halkı etkilemek için politik faaliyetin ön koşulu olarak güzel konuşmanın ön

planda tutulmasıdır. Salamis Savaşı'ndan sonraki birkaç yılda ortaya çıkan bu yabancılar, devletin ancak pratik olarak kendisinin öğretebileceğini kabul ettiği şeyler olarak; erdemi, bilgeliği teorik olarak öğretme sorumluluğunu üzerlerine almışlardır. Erdemin öğretilirliği, eski aristokratik geleneğin anlayışının yok olması ve erdemin soylulara mahsus olmadığı anlayışını oluşturmuştur. Bkz. Thomas Davidson, *Greklerde Eğitim Düşüncesi*, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, 2008, s. 115. Yeni eğitim demokrasinin bu bireycilik ruhunu yansıtmıştır.

kimselerdir.¹⁸ Bu bağlamda sofistlik düşünme ve tartışma tarzıdır. Fakat bu sofistliğe ilişkin “olumlu” yargıların yanı sıra “olumsuz” ifadeler içeren tanımlar da söz konusudur. Örneğin sofistlik bir doğruya ulaşmak için değil de, tartışmış olmak için tartışma tavrı: aldatmayı, ikna etmeyi, sözün etkisiyle inandırmayı hedefleyen akıl yürütme tarzı; maddi çıkar sağlamak amacıyla kandırma faaliyeti, tartışma, incelikli ve yanıltıcı argüman teknikleri için kullanılan terimdir.¹⁹ *Sofistes* terimi başlangıçlarda, Solon’dan Herakleitos’a ve Yedi bilgeden Pythagoras’a, Lysias’tan Platon ve Sokrates’e olumlu anlamda kullanılırken, geç dönem yunan felsefesinde aşağılayıcı bir anlam kazanmıştır.²⁰

Bu bağlamda sofist²¹ terimi önceleri olumlu anlamda kullanılırken sonraları olumsuz

anlamda kullanılmıştır. Olumsuz anlamda kullanımın oluşmasında Platon’un ve Aristoteles’in sofistlere yönelik eleştirisi önem arz etmektedir. Nitekim bu konuda Aristoteles sofistler üzerine olan çalışmasına “ben sofistlerin çürütmelerinden ve aslında paralojizmden (safsata) başka bir şey olmayan görünüşte çürütmelerinden söz edeceğim” diyerek başlar.²² Buna göre, doğruyu söylemeyi, doğruları ifade etmeyi değil de, yalnızca üstün çıkmayı, kazanmayı amaçlayan tartışma türüne, görünüşte doğru olmakla birlikte, gerçekte, büyük bir dikkatle incelendiği zaman görülecek ince bir yanlış içeren aldatma ya da en azından yanıltma amaçlı akıl yürütme türüne sofistlik denir. Aynı çerçevede içinde, geçerli gibi görünmekle birlikte, geçerli olmayan, incelikli ama yanıltıcı argüman ya da akıl yürütmeye sofistizm ya da sofistizma adı verilir.²³

Platon ise sofistleri sahte bir ilmi yüksek bir fiyatla satan, hocalık yaparken de yalnız kendi kazançlarını ve menfaatlerini düşünen kimseler olarak gösterir.²⁴

2.Sofistler ve Bilgi

²²Aristoteles, *Sofistlerin Çürütmeleri*, Üzerine, Say Yayınları, İstanbul 2007, s. 7.

²³ Cevizci, agm, s. 860.

²⁴Hüsameddin Erdem, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Sebati Ofset Matbaacılık, Konya, 1998, s. 119/120.

¹⁸ W.K.C. Guthrie, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Çev. Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, İstanbul 1999, s.75.

¹⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul, 2000, s. 859.

²⁰ Friedrich Copleston, *A History Of Philosophy Volume I*, Image Boks, Doubleday, 1993, s.85.

²¹ Filozof ve sofist arasındaki farklılığa dikkat çekmemiz gerekmektedir. Filozof için bilgi bilmek için istenir ve hakikatin araştırılması kendi başına bu anlamda değer taşırken sofist için bilgi gündelik hayatı kolaylaştırmada araç olması kabulüyle istenir. Yine filozof öncelikli bilgiyi kendisi için isterken sofist para kazanacağı öğrencisi için bilgiyi ister. Zeller, agm, s. 99.

Sofistlere göre bilgi, teorik bir merakı gidermek için değil; aksine pratiğin, yaşamın emrinde sunulur. Bilgi hayatın kontrolüne yarayan bir araç olduğu sürece değerlidir. Bu anlamda bilginin hayatta biri yaşama sanatı diğeri hayatı kontrol etmek olmak üzere iki işlevi söz konusudur.²⁵

Sofistler epistemolojide bilginin kaynağının ne olduğu hususunda tercihlerini ampirizmden yana kullanırlar. Onlar, tümevarımsal bir yöntem kullanarak, tümdengelimsel akıl yürütmeye görünüşte çokluğun gerisindeki birliğe akıl yoluyla ulaşan erken dönem düşünürlerinden ayrılırlar. Bu anlamda erken dönem düşünürleri her şeyin kendisinden geldiği bir tözü ortaya koyduktan sonra tek tek nesnelere; fenomenleri açıklamaya çalışırken, sofistler tek tek nesnelere; fenomenlerden hareketle tümel yargılara, sonuçlara varmaya çalışmışlardır.²⁶ Yani, sofistlerin yöntemleri kısmen tümevarımsal kısmen de deneyseldir. Böylece sofistler hayatın tüm alanlarında en büyük miktarda bilgiye ulaşmanın yollarını araştırarak bilginin mümkün olup olmadığını, dilin yapısını teorik düzeyde, bireysel ve toplumsal hayatın

düzenlenmesinde de pratik düzeyde birtakım sonuçlar çıkarmışlardır.²⁷

Sofistler Parmenides'ten ve Herakleitos'tan beri gelen duysal bilgi (*doksa*) ve rasyonel bilgi (*episteme*) ayırımına karşı çıkararak görünenin ötesinde ya da ona aşkın bir gerçekliğin olmadığını savunurlar. Gerçek olan şu anlamda görünüşlerdir, fenomenlerdir: Varlık bize görünendir. Onların gerçek olanı fenomenal dünya olarak kabul etmelerinin arka planında, *physis* ve *thesei* arasında yapılan ayırimda tercihlerini *nomos*'tan yana yapmaları yatmaktadır. Bu ayırım, konulmuş olan ve doğal olan arasındaki ayırimdır.²⁸ Onların *nomos*'tan yana tavır almaları, doksanın; duysal bilginin savunulmasına yol açarak, konulmuş olanın insandan insana ve toplumdaki topluma değişeceği anlayışından hareketle, şüpheciliğin de oluşmasına neden olmuştur.²⁹

²⁷Zeller, agm, s. 98.

²⁸Copleston, agm, s. 82.

²⁹*Nomos*'un kabulü, sadece yasaların değil, ahlak kurallarının da çok değişik ve çeşitli olduğunu, yere ve zamana göre değiştiğini gören Sofistler, bunların büyük bir kısmının insan eliyle konulmuş düzenler (*thesei, nomos*) olduğunu, herkesin her yerde, her zamanda bağlayacağı yasaların ise, ancak doğa tarafından konulmuş yasalar olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna karşın doğa tarafından konulmuş yasaları var olsalar bile bilemeyeceğimizi savunan

²⁵ Zeller, agm, 99.

²⁶Ahmet Cevzici, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Asa Kitabevi, Bursa 2012, s. 149-150.

Gerçeklik dünyası olarak fenomenal dünyayı anlamak, bilmek tek tek her bir fenomenin duyuma konu olması ile ancak mümkündür. Tarnas'ın da ifade ettiği üzere;

Görünüşlerin dışında, yalnızca insanın sınırlı melekeleri konusunda değil, aynı zamanda çok daha temelli asli melekeleri konusunda da söz konusu edilebilecek daha derin ve kalıcı gerçeklik/hakikat, bilinemezdi; çünkü bu tür bir gerçekliğin/ hakikatin, beşeri varsayımların dışında varolabildiği söylenemezdi.³⁰

Dolayısıyla fiziki nesnelerin duyularımıza indirgendiği anlaşılır. Duyuma konu olanın dışında öznenen bağımsız bir gerçeklik bulunmamaktadır. Bu bağlamda sofistlerin öznel idealizmin ya da mutlak

Sofistlerin var olduğunu söyleyebileceğimiz gibi, insan tarafından konulmuş yasaları reddeden, kabul etmeyen Sofistler de vardır. Örneğin Protagoras yasaların ölçütünün insan (site/toplum olarak insan) olduğunu ileri sürerken, Kallikles insan eliyle konulmuş yasaları adeta hakir görür ve doğaya uygun olmadığı gerekçesiyle kabul etmez hatta karşı çıkar. Bu demek ki Sofistlerin her biri aynı türden görüşleri savunmamaktadırlar. Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s. 42.

³⁰Tarnas, agm, s.60.

idealizmin savunuculuğunu yaptıklarını anlıyoruz.³¹ Bu noktada bilgi problemini objeden sujeye taşıyarak gerçek bir bilgi teorisi mümkün hale getiren Protagoras'a değinmekte yarar vardır.

Protagoras'ın '**Hakikat ya da Yere Vurucu Tezler**' adlı eserinde ifade ettiği "bütün şeylerin ölçüsü insandır, var olanların var olmalarının ve var olmayanların var olmamaları"nın cümlesinin hemen arkasından gelen şu cümle Protagoras'ın ne demek istediğini açıklamaya yardımcı olmakla birlikte elbette yoruma açıktır: "herhangi bir şey bana nasıl görünüyorsa benim için öyledir, sana nasıl görünüyorsa senin için de öyle... Üşüyen için rüzgâr soğuktur, üşümeyen için ise soğuk değildir."³²

Protagoras'ın ikinci cümlesinde dile getirdiği rüzgârın soğukluğu veya sıcaklığı ile ilgili tespiti, onun burada eşya hakkındaki duyumumuzdan söz ettiğini göstermektedir. Yine buradan Protagoras'ın eşyanın bilgisi ile ilgili olarak elimizde duyu organlarımızdan ve duyumdan başka bir yetimizin var olmadığı görüşünde olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim gerek Protagoras'ın bu cümlesini yorumlayan Platon'un gerekse bu

³¹Cevizci, 2012, s. 149.

³²Zeller, agm, s. s.102.

duyum kuramına karşı çıkan Aristoteles'in onu böyle anladığını görmekteyiz.³³

O halde Protagoras'ın bununla söylemek istediği şey, özetle eşyayı duyu organlarımızla bildiğimiz, duyu organlarının ise farklı insanlar ve farklı zamanlarla ilgili olarak bize eşya hakkında farklı duyular verdiği, bir ve aynı şeyin bundan dolayı farklı insanlara, hatta belki farklı zamanlarda bir aynı insana farklı görünmesinin mümkün olduğudur. Platon işte tam da bu özelliğinden ötürü duyulara güvenilemeyeceğini, tam da bundan dolayı bilginin konusunun duyusallar değil, akılla kavranan şeyler, akılsallar, yani tümeller, İdealar olduğunu söyleyecektir.

Aristoteles, Platon gibi veya onun kadar duyulara hiçbir bilgi değeri taşımayan şeyler olarak bakmasa da, yine bundan dolayı duyumun bilgi kaynağı olmadığını söyleyecek ve buna böyle bir duyumculuğun bizi götüreceğini düşündüğü diğer mahzurları (görecilik, öznelcilik, tekbencilik vb) ekleyecektir.³⁴

Protagoras'ın "bütün şeylerin ölçüsü insandır, var olanların var olmalarının ve var olmayanların

var olmamalarının ifadesinin üzerinde durmak gerekir. Söz konusu tümcede "insan" ve "şeyler" ifadelerini hangi anlamda almamız gerektiğini araştırmalıyız. Zeller'e göre "İnsan" ifadesini hangi anlamda almamız gerektiği, yani Platon'un Protagoras'ın bilgi teorisini Herakleitosçu akış doktriniyle birleştirip 'Theaitetos'ta açıkladığı bireyci anlamda mı, yoksa daha sonraki yazarların tahmin ettiği gibi genel anlamda, yani insanın tür olarak mı anlaşılması gerektiği yahut nihayet kolektif bir anlamda dolayısıyla terimin bir grup (ulus, kabile) olarak mı insanlara hasredilmesi gerektiği pek o kadar kesin değildir.

Protagoras'ın savına göre bilgide doğruluğun ölçütü ne algıdır ne de akıldır³⁵. Ancak insani kanı ölçü olabilir. Dolayısıyla nesnelere yönelik nesnel bilgiler edinemeyeceğimizden ötürü sağduyumuzu dikkate almamız gerekmektedir. Ona göre;

"Sağduyu dünyanın çok çeşitli ve değişken olduğunu bilirken, mantık bizi dünyanın bir ve değişmez olduğu sonucunu çıkarmaya zorluyorsa, mantık yerin dibine batsın diyordu."³⁶

³³Platon, Theaitetos, Çev. Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009, 152 b, 166 vd.

³⁴Arslan, agm, s. 29.

³⁵ Sofistlerin kullandıkları yöntem hem tümevarımsal hem de deneysel olmaktadır Zeller, agm, s. 98.

³⁶ Jones, agm, s. 104.

Bu anlamda sağduyu görünüşleri gerçek kabul edecektir. Bu noktada Weber Protagoras'a yönelik eleştirisini sürdürmektedir. Ona göre;

Protagoras'ın hatası, *antrophos* kelimesiyle, genellikle insanı değil, bireyi, insan zihnini değil, tek bir insanı kast etmesi, ve dolayısıyla ne kadar birey varsa, doğrunun ve yanlışın da o kadar ölçüsü olacağını kabul etmesidir. Eski filozofların çoğu gibi, o da, bir yandan bireyler arasında bulunan fizyolojik ve zihinsel farkları, öbür yandan duyumun yalanlarını olduğundan fazla büyütür. O zamandan beri bilimin kanıtladığı şeyi, duyuların verilerini birbiriyle düzeltmenin bilgi için mümkün olduğunu bilmiyor ve bu kanısından dolayı hakikatin objektif bir ölçüsü olduğunu inkâr etmek yoluna sapıyor. İnsan aklını ve onun esasında herkeste bir olduğunu bilmiyor. 'İnsanlar', onun *insanı* görmesine engel oluyor ve böylece, yalnız eski inançları ve metafiziği yıkmakla kalmıyor, fakat daha tehlikelisi, toplumsal düzenin esaslarını, devletin

bizzat temellerini çürütüyor. Çünkü onun bakımından, ahlâk yalnız bireysel olabilir ve tek kişinin, bireyin, atomun her şey olduğu yerde, artık devlet, toplum, herhangi bir şey bulunamaz. Sokrates eleştirisini işte bu esaslı nokta üzerinde yapacaktır.³⁷

Bu anlayıştan hareketle sofistlerin insanın kanılarını merkeze aldığı anlayışla savuculuğunu yaptığı görünüşe ilişkin bilginin gerçek olduğunu savunmalarına karşı çıkan Aristoteles, onların ancak görünüşlerinin geçerli, doğruluğun göreceli olduğunu; görüşünün temelinde, duyusal dünyayı esas almalarının yattığını belirtir. Öyle ki aynı şeyi tadan bazıları tatlı, diğerleri acı derler. Bunlardan çoğu hasta ya da deli olsa, sağlıklı olan bir iki kişinin duyuları değil diğerlerinin duyuları doğru olacaktır. Böyle bir durumda, hiç bir şeyin doğru ya da yanlışlığı belli olmayacaktır.

Bu bağlamda Protagoras'ın tümcesi ne kadar insan varsa doğruluğa ilişkin o kadar ölçü olacağı gerekçesiyle, evrensel bir doğruluk ölçütünü yadsır. Aynı şeyi tadan bazıları tatlı, diğerleri acı derler. Bunlardan çoğu hasta ya da deli olsa, sağlıklı olan bir iki

³⁷Alfred Weber, Felsefe Tarihi, Çeviren: H. Vehbi Eralp, İstanbul 1991, s. 40.

kişinin duyuları değil diğerlerinin duyuları doğru olacaktır. Böyle bir durumda, hiçbir şeyin doğru ya da yanlışlığı belli olmayacaktır. O zaman, “doğru”, insanların ulaşamayacağı bir şey olmaktadır.³⁸

Protagoras, bu sözü söylerken, eşyayı duyu organlarımızla bildiğimiz, duyu organlarının ise farklı insanlar ve farklı zamanlarla ilgili olarak bize eşya hakkında farklı duyular verdiği, bir ve aynı şeyin bundan dolayı farklı insanlara, hatta belki farklı zamanlarda aynı insana farklı görünmesinin mümkün olduğunu

³⁸ Platon **Theaitetos**'ta bilginin kişiden kişiye değiştiği gerçeğini, Sokrates'le Theaitetos arasında geçen şu konuşma ile belirtmektedir:

“Sokrates - Devam edelim: Başka bir insana, herhangi bir şey, sana görüldüğü gibi görünüyor mu? Bundan adamakıllı emin misin, yoksa kendin hiçbir zaman aynı kalmadığın için, bir şeyin de sana aynı şekilde görünmediğini mi onaylıyorsun?

Theaitetos – Bu sonuncusu, bana ötekinden daha doğru gibi geliyor.

Sokrates – O halde, ölçtüğümüz veya dokunduğumuz şey büyük veya beyaz ya da sıcak olsaydı, bu şeyin kendisi değişmedikçe, kendisine rastlayan başka birine de asla başka şekilde görünmeyecekti. Fakat öte yandan, bu nitelikler ölçende veya dokunanda bulunsaydı, o zaman bu şeye yaklaşan veya bazı değişikliklere uğrayan başka bir şey, kendisine bir şey olmadan değişmezdi. İşte böyle dostum, Protagoras ve yandaşlarının diyecekleri gibi, şimdi bu gülünç ve garip iddialarla uğraşmak zorunda kaldık.” Platon, Theaitetos, 466e.

ifade etmek istemiş ve bilginin kaynağının insan olduğu görüşünü ortaya koyması bilgide rölativizmin oluşmasına da kapı aralamıştır.

Ampirizmin kaçınılmaz sonucu olarak sofistlerde ortaya çıkan rölativizm epistemolojide şüpheli bir tavrı da açığa çıkarmıştır. Örneğin Protagoras'ın dış dünyaya ilişkin bilginin temelinde duyu organları bulunmaktadır. Ancak her insanın algısı, tat alması, koku alması kişiden kişiye değişmektedir. Özne koşullar kişinin algılama niteliğini belirlemektedir. Dolayısıyla Protagoras'tan yola çıkarsak izlenimlerimizin doğruluğu öznel koşullarımızdan bağımsız olmayacak, şeyler onu algılayana göre belirlenecektir. Bunun nedeni onların varoluşlarının ölçüsünün insan olmasından kaynaklanır.³⁹

Sofistlerin bilgide rölativizmle evrensel bir geçerlilik olmadığını iddia etmelerinin arka planında varlığın değişim içinde olduğu fikrinin kabulü bulunmaktadır. Sorun değişim içinde olan varlığa ilişkin bilginin de değişim içinde olduğu; değişkenliği kendi içinde barındırdığı görüşünün savunulmasında yatar. Felsefede değişim sorunu esasen Parmenides ve Herakleitos'tan itibaren süregelen bir sorun

³⁹Cevizci, 2012, s. 150.

olmakla birlikte sofistler de değerlerin yadsınmasına kadar giden bir oluşum sürecini başlatmıştır.⁴⁰

Varlığın değişim sorunu bağlamında ele alınan, görünüş-gerçeklik sorunu varlığın var olup olmadığı sorundur. Öte yandan 'bir şey ya vardır ya yoktur' görüşü diğer bir ifadeyle 'bir şey ya hep vardır ya da hiç olmamıştır' anlayışının göz önünde bulundurulduğunda değişim ya varsayılacak ya da yadsınacaktır. Felsefede bu bağlamda oluşacak sorun, bir yandan var olanın her zaman var olduğu ve varlığa gelmediği savının savunulmasına diğer yandan da varlığın her an değişim içinde bulunmasının sadece bir gözlem konusu olmayıp evrenin içindeki her şeyin zorunlu olarak maruz kaldığı bir yasa olduğu savının savunulmasına yol açmıştır.⁴¹ Bu sorun rasyonel bilgi olarak varlığın değişim içinde olmadığı savıyla *episteme* ve değişimin varlığının kabulüne dayanan sanı bilgisinin kabulünün savına dönüşmüştür. Sofistler bu sorunun yanıt denemesine sanı bilgisinin hakiki olduğuna yönelik savunuyla başlamışlardır. Bu, onları değişimin varlığının ve

mutlak bir bilgi olamayacağının kabulüne sürüklemiştir.

Değişen şeyin ardında kalıcı bir gerçeklik ya da bir töz olduğunu reddeden Gorgias ise nihai gerçekliğin bilgisine erişemeyeceğimiz savıyla şüpheli tavrın ötesine geçerek sofistliği nihilizme sürüklemektedir. Gorgias doğa felsefesine karşı gelmesinin yanı sıra genel olarak varlık üzerine bir bilginin olanağını ortadan kaldırmaya çalışır. Zenon'un diyalektiğinin onu, '**Varolmayan veya Doğa Üzerine**' isimli eserinde en açık anlatımını verdiği şüpheyi sevk ettiği düşünülmektedir. Bu yapıtta üç tez ileri sürmüştür: 1- Hiçbir şey yoktur. 2- Varsa bile bilinemez. 3- Bilinse bile başkalarına aktarılamaz.⁴²

Söz konusu ileri sürülen üç tez bazı savları kendinde barındırmaktadır. Öncelikle birinci tez olarak, 'hiçbir şeyin var olmadığı' bir şeyin, ya var olduğu ya var olmadığı; başkaca söylemek gerekirse 'şey'in var olma ve var olmama arasında olacağı savını açığa çıkarır. Bir şey var olmayan olamaz, çünkü var olmayan, var değildir. Bu ise saçmadır. Bu şey, var olan olamaz, çünkü eğer var olan var olsaydı, onun ya ezeli-olması, ya bir şeyden meydana gelmiş olması veya bunun ikisi olması gerekirdi.

⁴⁰Copleston, agm, s.81.

⁴¹Arda Denkel, İlkçağda Doğa Felsefeleri, Doruk Yayınları, 2003, s. 30-32.

⁴² Copleston, agm, s. 93.

Onun ezeli olması mümkün değildir, çünkü eğer öyle olsaydı, başlangıcı olmaması gerekirdi. Başlangıcı olmayan şeyin ise sınırı yoktur. Sınırsız olanın ise yeri (*position*) yoktur. Var olan, bir şeyden meydana gelmiş olamaz, çünkü o zaman onun kendisinden meydana geldiği şeyin ya var olan veya var olmayan olması gerekir ki bu iki varsayım da saçmadır. Var olan hem ezeli, hem de bir şeyden meydana gelmiş olamaz, çünkü bunlar zıtlardır. O halde var olan mevcut değildir. Bu anlamda son tez ele alınırsa Var olan, var olanla var olmayanın karışımı da olamaz, çünkü bu imkânsızdır. Sonuç olarak eğer var olan yoksa hiçbir şey var değildir.⁴³

Herhangi bir şey var olsa bile onun bilinemeyeceği' savına gelince, bunu şu şekilde izah etmek mümkündür: zihnin kavramlarının gerçek olmadığı göz önünde bulundurulduğunda düşünülen birçok şeyin gerçek olmadığı sonucu çıkar. Örneğin zihin duyumsamadığı pek çok şeyi düşünebilir gerçek kabul edebilir. Ancak bu onların varlığına inanmak anlamına gelir. Duyu algısının karşısında duran zihin şu durumda efsaneden başka bir şey değildir.⁴⁴

Üçüncü tez olarak ileri sürülen 'bir şeyin düşünülmesi veyahutta

bilinmesi durumunda bu bilginin başkasına aktarılamayacağı' tezi dikkate alındığında Gorgias şu yolu izlemektedir: duyular aracılığıyla var olan kavranılır. Burada duyu organlarından işitme kendine yönelik işitme kavramlarını, görme kendisine yönelik görme kavramlarını oluşturmaktadır. Ancak bu kavramların dolayısıyla da duyu algıları birbirlerine kapalıdır. Diğer yandan bir şeyin bilinmesi durumunda bilinen ancak dil yoluyla başkalarına aktarılır. Fakat dil hiçbir zaman duyusal şeylerin tam tamına temsili olamayacaktır. Dolayısıyla dil duyusal şeyler hakkında herhangi bir bilgi veremeyecektir.⁴⁵

Tüm bu akıl yürütmeler⁴⁶ hakkında bazı düşünürler Gorgias'ın bu sözlerini nihilist felsefenin ifadesi olduğunu kabul ederken bazıları da onun mizahi anlatımının göstergesi olduğunu, diğer bir deyişle büyük bir hatip olduğunu gösterme amacından oluşan retorik becerisinin ifadesi olduğunu düşünmüşlerdir.

Diğer yandan Gorgias'ın hiçbir şeyin var olmadığını kabul ettiğini onaylamak zordur. Copleston'a

⁴³Arslan, agm, s. 48.

⁴⁴Söz konusu üç tezden birincisinin varlıkla ikincisinin düşünme ile üçüncüsünün de dille ilgili güçlüklerle işaret eden akıl yürütmeleri oluşturduğu ifade edilebilir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Arslan, agm s. 49.

⁴³ Arslan, agm, s. 46-47.

⁴⁴ Arslan, agm, s. 47.

göre Gorgias'ın takındığı bu tavrıda felsefeyi bir kenara koyarak retoriğe kendini adanmışlık vardır. Retorik sanatı Gorgias'la ikna etmede ustalık sanatı haline gelmiş ve bu da psikolojinin pratik amaçlara hizmet etmesine neden olmuştur.⁴⁷

Gorgias'ın öne sürdüğü sav bilginin imkânını yadsıyarak insanın ulaşabileceği tek yolun sanı ve ikna olduğunun ifadesidir. Cevizci'nin öne sürdüğü üzere o;

Eleacı varlık ve bilgi telakkisi ile Protagoras'ın ve kendisinin fenomenalizminin karşıtlığını gözler önüne serdikten sonra, Elea mantığının saçmalığından, ilk olarak Sofistik fenomenalizm, perspektivizm ve rölativizmin doğruluğunu, dolaylı olarak da insanın gidebileceği yegâne yolun sanı ve iknanın yolu olduğu sonucunu çıkartmıştır.⁴⁸

Bu bağlamda Protagoras'ın bilginin imkânını onaylayıp evrensel bir hakikat olduğu görüşünü reddetmesine karşın Gorgias'ın ne bilginin imkânını onayladığını dolayısıyla

da mutlak bir hakikatin varlığının kabulünü varsaydığını düşünebiliriz. O hem varlık hem de bilgi konusunda 'hiç'çi olmuştur. Gorgias'ın varlık ve bilgi görüşündeki bu reddediş tavrının nedenini Arslan, onun felsefeyi ortadan kaldırma isteğine bağlamaktadır. Protagoras'ın felsefenin bakışını doğadan insana çevirmesine karşılık, Gorgias felsefeyi tamamen ortadan kaldırmayı isteyerek onun yerine hitabeti koymayı istemiştir. Hitabetin özgür kalması için de varlığın ve bilginin bertaraf edilmesi gerekecektir.⁴⁹ Gorgias diğer sofistler gibi *arete*'nin öğretilip öğretilmeyeceği ile ilgilenmeyip, kendini tamamen belagata ve hitabete vermiştir.⁵⁰

Sonuç

Bambaşka bir hayat tarzını ve insan anlayışını temsil eden sofistler, başarılı bir hayat yaşamak ve bu hayatı tesis etmenin en iyi şekilde gerçekleşebilmesi için bilgi anlayışlarını pratik kaygılarla oluşturmuşlardır. Onlar felsefenin bakış açısını ve uğraştığı sorunları doğadan insana yönlendirerek öznenen hareketle ancak bilgi sorununun ele alınabileceği görüşünü savunmuşlardır. Bilgi

⁴⁷Copleston, agm, s.94.

⁴⁸Cevizci, 2012, s. 160.

⁴⁹Arslan, agm, s. 52.

⁵⁰Zeller, agm, s. 108.

rasyonalistlerin iddia ettikleri gibi akılla kendisine ulaşılan bir şey olmayıp ancak duyular aracılığıyla elde edilen bir edime karşılık gelmektedir. Gerçeklik ise insanın duyularının ötesinde ya da fenomenler dünyasına aşkın olmayıp bizzat görüye konu olandır.

Öte yandan bilginin elde ediminde kaynak olarak kullanılan duyular insandan insana değişeceği için doğruluk tümüyle görelidir. Duyumsayan insan bilgide ölçüt olacağı için, ne kadar kişi varsa o kadar da hakikat olacaktır. Yani ne kadar insan varsa o kadar doğru ve yanlış olacak, doğruluğun ya da yanlışın ölçüsü eşit olacaktır. Ancak doğruluğun ölçütü bu görelilik içinde en faydalı olanı seçmekle mümkündür. Dolayısıyla

'sağduyu' burada önem kazanır ve insanın felsefenin merkezine konulmasıyla, onun nasıl algıladığına, nasıl düşündüğüne, nasıl duyumsadığına, nasıl deneyimlediği göz önünde bulundurulur. Bu anlamda sofistler, yükselen Atina demokrasisinde başta siyaset olmak üzere insan yaşamı hakkında yükselen problemlere yanıt bulmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Sofistler bilgi alanında ampirizmden yana saf tutarak, başta fenomenalizmin, şüpheciliğin ve nihilizmin oluşmasına yol açmışlardır. Felsefeyi nesnenin nihai ilkelerine

nüfuz etmekle uğraşmak, *physis*'in ilkelerini savunmak yerine özneye ve onun oluşturduğu kurumlar, ahlakla, hukukla, siyasetle uğraşarak *nomos*'dan yana tercihlerini kullanmışlardır. Onların *nomos*'dan yana olarak uzlaşımçı bir bakış açısını benimsemeleri eski aristokratik geleneğin inançlarının yıkılmasına (erdemın soya bağlı olacağına ilişkin kanı), konulmuş olanın değişken olacağı gerekçesiyle beşeri inançlara sistematik olarak şüpheyle yaklaşımlarına, düşüncenin keşfedilmemiş yollarını keşfetmeye ve zihnin sınırlı olacağına kabulüne dolayısıyla da zihnin özgür kılınışına ön ayak olmuştur. Çünkü sınırlı bir zihin ancak özgür olabilirdi.

Kaynaklar

ARİSTOTELES, 2007, Sofistlerin Çürütmeleri, Üzerine, Say Yayınları, İstanbul.

ARSLAN, Ahmet, 2010, İlkçağ Felsefe Tarihi II, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

CEVİZCİ, Ahmet, 2000, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.

CEVİZCİ, Ahmet, 2012, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Asa Kitabevi, Bursa.

COPLESTON, Friedrich, 1993, A History Of Philosophy Volume I, Image Books, Doubleday.

DAVIDSON, Thomas, 2008, Greklerde Eğitim Düşüncesi, Çeviren: Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul.

ERDEM, Hüsameddin, 1998, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Sebati Ofset Matbaacılık, Konya.

GÖKBERK, Macit, 2001, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

GUTHRIE, W.K.C., 1999, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Çeviren: Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları.

HORNBLOWER, Simon-Antony Spawforth, 1996, The Oxford Classical Dictionary, Third Edition, Oxford University Press. New York.

JONES, W.T., 2006, Batı Felsefesi Tarihi I, Çeviren: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, Bursa.

PLATON, 2009, Theaitetos, Çeviren: Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ŞENEL, Alaeddin, 1970, Eski Yunan'da Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne, Ankara Üniversitesi

Siyasal Üstüne, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

TARNAS, Richard, 2013, Batı Düşüncesi Tarihi I, Çeviren: Yusuf Kaplan, Külliyyat Yayınları, İstanbul.

WEBER, Alfred, 1991, Felsefe Tarihi, Çeviren: H. Vehbi Eralp, İstanbul.

ZELLER, Eduard, 2001, Grek Felsefesi Tarihi, Çeviren: Ahmet Hamdi Gündoğan, Say Yayınları, İstanbul.